

Projekt ČITAJMO IM OD NAJNRANIJE DOBI

2006.

za odgojitelje

Voditeljica Projekta: mr. sc. *Ivanka Stričević*, Knjižnica Medveščak, Zagreb
Suradnica na projektu: *Hela Čičko*, prof. Knjižnice grada Zagreba, Gradska knjižnica,
Odjel za djecu i mladež

Čitanje i pismenost

Velike se rasprave stručnjaka i javnosti danas vode oko toga hoće li čitanje izumrijeti pred navalom novih oblika prijenosa informacija i komunikacije. Odgovor na ovo pitanje usko je vezan uz pojam pismenosti. Stručnjaci koji se bave čitanjem i pismenošću upozoravaju da se danas pojam pismenosti promijenio - govori se o raznim vrstama pismenosti – osnovnoj, vizualnoj, informacijskoj, informatičkoj, višejezičnoj ... Posebna pozornost obraća se funkcionalnoj pismenosti, sposobnosti da se pročitano razumije, kritički vrednuje i primijeni u svakodnevnom životu. Ono u čemu se svi slažu jest činjenica da je čitanje vještina koja je potrebna u svim medijima što mu osigurava svevremenost. Naime, ne radi se samo o svladavanju vještine i tehnike čitanja, jer time se bavi početno učenje čitanja, već i o cjelokupnom kognitivnom, ocio-emocionalnom i estetskom razvoju. Stoga, unatoč tehnološkom dobu u kojem živimo, vještina i sposobnost čitanja ostaju potrebom svakog čovjeka, neovisno o medijima kojima se služi.

Zašto su roditelji i odgojitelji tako važni u poticanju i razvijanju pismenosti?

Ponajprije roditelji, a zatim i odgojitelji, izvor su informacija za dijete od njegova rođenja, dijete im vjeruje, oponaša ih i želi vrijeme provoditi s njima. Zato su upravo oni u najboljoj poziciji da potiču dijete i njegovu radoznalost.

- Djeca su spremna za čitanje mnogo prije nego krenu u školu;
- Roditelji i odgojitelji najbolje poznaju dijete i mogu mu pomoći da uči na način koji određenom djetetu najbolje odgovara;
- Djeca uče čineći, a vole činiti u društvu odraslih;
- Pažnja djeteta je kratka, a dijete voli ponavljanja onoga što mu je zanimljivo i ugodno, upravo roditelji i odgojitelji imaju mogućnost da to čine u kratkim vremenskim razdobljima tijekom dana;
- Dok im odrasli čitaju, djeca vide model odraslog koji čitanju pridaje važnost.

Što je rana pismenost?

Pod pojmom rane pismenosti misli se na ono što djeca znaju o čitanju i pisanju prije nego počnu samostalno čitati i pisati. Istraživanja su pokazala da je razvoj vještina rane pismenosti putem iskustva čitanja i pričanja izravno povezan s uspjehom u učenju i čitanju.

Sustavno poučavanje čitanja počinje s obveznim školovanjem, no da bi to poučavanje bilo uspješno potrebno je prethodno razviti cijeli niz predčitačkih vještina. A one se razvijaju od rođenja, od trenutka kada dijete sluša glas odraslog i postupno riječi povezuje s određenim značenjem. Stoga se može reći da je čitanje aktivnost koja treba početi od prvih dana života djeteta.

Predčitačke vještine:

- *fonološka osjetljivost* (pomaže razlikovanju glasova, osjećaju za ritam...)
  - sposobnost igranja zvukovima, glasovima i riječima
  - pjevanje pjesmica, ponavljanje rima, brojalica – pomaže djetetu da uoči da su riječi sastavljene od manjih dijelova – glasova
  - ponavljanje je važno jer tako djeca uče
- *razumijevanje značenja riječi* (važno za bogaćenje rječnika)
  - što više riječi zna sposobnije je za stvaranje veza pri čitanju
  - valja koristiti što više riječi i razne varijante
  - objasniti manje poznate riječi prije čitanja (na primjeru iz okoline)
  - čitanje daje puno bogatiji rječnik nego svakodnevna konverzacija
- *razumijevanje smisla primanja i odašiljanja poruka* (povezivanje pisanog i govornog jezika)
  - pomaže djetetu da razumije što čita
  - to je i sposobnost opisivanja događaja (zato je važno govoriti u kontekstu)
  - otkrivanje smisla – od imenovanja dijelova tijela i predmeta u okolini do složenog opisivanja emocija, prepričavanja zbivanja
- *poznavanje slova*
  - imenovanje slova, shvaćanje da je riječ sastavljena od manjih dijelova koje se može imenovati (slova se povezuju s određenim glasom)
- *razumijevanje pravila pisanog teksta* (u hrvatskom jeziku čita se s lijeva na desno, odozgo prema dolje, kako se listaju stranice...)
  - prstom se prati tekst (ili slike koje se opisuju)
  - uočavanje slova, sličnosti i razlika
- *razvijanje motivacije za čitanje* (važno je da se čitanje doživljava kao ugodna, što je ugodnije razvit će se više interakcije)
  - zato djeca trebaju imati priliku osjetiti da je čitanje užitak
  - nije važna frekvencija koliko ugodan doživljaj.

Rođeni za čitanje

Brojna su znanstvena istraživanja pokazala da je čitanje djetetu od najranije dobi jednako važno za njegov razvoj kao i briga o njegovim osnovnim potrebama – potrebi za hranom, zdravljem, odmorom, igrom, sigurnošću, ljubavlju. U svijetu su posebnu pozornost izazvali rezultati istraživanja koji su pokazali da je mozak zdravog djeteta koje je bilo izloženo odgovarajućim poticajima, znatno razvijeniji od mozga također zdravog djeteta, ali koje je bilo zanemareno od okoline. Pod utjecajem tih spoznaja razvili su se posljednjih godina raznovrsni programi i projekti za poticanje čitanja djeci od trenutka njihova rođenja:

- "Rođeni za čitanje" pokrenut je u Americi - roditelji uče o važnosti čitanja djeci rane dobi i što i kako čitati. U programe se uključuju dječji vrtići, obiteljski centri, knjižnice, medicinski centri, mediji, volonteri, ali i poznate osobe kako bi se privukla pozornost javnosti;
- Projekt se pod istim ili sličnim nazivima proširio u mnoge zemlje svijeta. U Italiji se nacionalnoj kampanji, koju su pokrenule dječje knjižnice, pridružila televizija, a u Koreji i Japanu su posebno aktivna udruženja roditelja, u Velikoj Britaniji i Skandinaviji svako dijete već u rodilištu dobiva svoju prvu knjigu (slične inicijative postoje i kod nas u Koprivnici). Projekte podupire država/lokalna zajednica. Pri odlasku iz rodilišta roditelji dobivaju iskaznicu dječje knjižnice s kojom će, kad se jave u knjižnicu, dobiti besplatnu knjigu za dijete i mnoštvo informacija o tome što sve knjižnice djeci i roditeljima nude i zašto je čitanje tako važno za njihovo dijete.
- 2003. godine svjetsku nagradu za poticanje čitanja dobila je skupina pedijatara iz Ohia. U program su uključeni medicinski centri grada Clevelanda. Pri svakom dolasku s djetetom na pregled u savjetovalište, pedijatri upoznaju roditelje s tim kako nije važno brinuti samo o tjelesnom zdravlju djeteta već i o mentalnom i kako čitanje može pomoći razvoju zdravog djeteta. Pedijatri daju

roditeljima slikovnicu za dijete, a prisutni volonteri pokazuju im kako će, što i kad čitati djetetu. Do navršene pete godine života svako će dijete dobiti deset slikovnica, odnosno knjiga, jer deset puta dolazi na obvezne preglede u pedijatrijsko savjetovalište. Deset vlastitih knjiga predškolskog djeteta smatra se minimumom koji treba osigurati svakom djetetu.

- U bolnici "Sestara milosrdnica" u Zagrebu 2005. je godine na Odjelu pedijatrije otvorena knjižnica i čitaonica za djecu – dok s roditeljima čekaju na dugotrajne preglede i zdravstvene intervencije, djeca zajedno s roditeljima čitaju slikovnice, a pomažu i volonteri.

Znanstvena istraživanja, projekti i programi bavili su se i pitanjima što i kako utječe na razvoj čitateljskih vještina, na čitateljsku kulturu i motivaciju za čitanjem. Mnoštvo je čimbenika koji djeluju, no najvažnijima su se pokazali:

- **poticaji roditelja i njihova zainteresiranost za čitanje djetetu** (djeca kojoj su roditelji čitali u ranoj dobi zainteresiranija su za čitanje i knjigu, jer ona vjeruju roditeljima, pa aktivnosti koje s njima provode roditelji doživljavaju kao važne i sebe doživljavaju važnima "jer su vrijedni pažnje i vremena svojih roditelja")
- **model roditelja** - koliko roditelji čitaju i sami (djeca rane dobi najviše uče oponašanjem odraslih, pa ukoliko odrastaju u sredini gdje odrasli čitaju, i sama žele biti "poput odraslih")
- **izloženost djeteta materijalima za čitanje** (što je dijete okruženije stimulativnim materijalima za čitanje – kućna biblioteka, dječje knjižnica, slikovnice u vrtiću...), to je veća zainteresiranost djeteta za čitanje).

Kad roditelj/odrasli čita djetetu ...

Slikovnicu ili priču potrebno je uvoditi u djetetov život tako da ona od igračke koju dijete opipava, razgledava i prelistava postane omiljeni predmet poput igračke.

Roditelj i drugi odrasli koji djetetu čita već od najranije dobi, čak i onda kada zna da dijete ne razumije što mu se govori, izgrađuje s djetetom poseban osjećaj bliskosti i povezanosti. Bolje se međusobno upozanju, a ugodan glas roditelja dok dijete udobno sjedi u krilu, prenosi mu poruku da je roditelju/odraslom važno jer mu posvećuje vrijeme i pažnju, stvara se osjećaj ugode, sigurnosti i povjerenja. Zato je čitanje već i za dijete u prvoj godini života, dakle i u dobi u kojoj još ne razumije što mu se čita, velika dobrobit.

Kad roditelj čita djetetu dok ono udobno smješteno sjedi u njegovu krilu:

- dijete je zadovoljno jer roditelj pokazuje zanimanje za njega, za njegov svijet
- razvija osjećaj sigurnosti i stječe povjerenje u odrasle
- stječe zajedničko iskustvo s roditeljem koje ih zbližava
- bolje se međusobno upoznaju jer roditelj uočava djetetove interese, sposobnosti, način razmišljanja, potrebe, strahove, moguće probleme...

Roditelj i drugi odrasli koji čita ili priča djetetu pomaže djetetovu cjelokupnom razvoju, intelektualnom, socijalnom, emocionalnom, moralnom i estetskom jer:

- potiče razvoj govora, percepcije, pažnje, koncentracije, pamćenja, sposobnosti zaključivanja, kritičkog mišljenja, mašte, motivacije za pričanje i pismeno izražavanje
- omogućuje djetetu stjecanje znanja, informacija, bogati se rječnik
- potiče prepoznavanje i razumijevanje svojih i tuđih osjećaja
- potiče razumijevanje socijalnih odnosa, pravila ponašanja, pravde i nepravde, humanih i moralnih vrednota
- pomaže u učenju rješavanja sukoba, potiče solidarnost, toleranciju
- izgrađuje kriterije za prepoznavanje kvalitetne literature (estetski odgoj).

Što učiniti da bi dijete zavoljelo čitanje i razvilo vještinu čitanja?

Preporuka ima mnogo, a kad se stručnjaci obraćaju roditeljima, obično je to tzv. deset zlatnih pravila:

1. *Razgovarajte s djetetom* (razgovor je višesmjerna komunikacija, a ne samo davanje uputa, naredbi, šturo odgovaranje na pitanja)
2. *Slušajte dijete* (djetetu treba dati priliku da se izrazi, ne prekidati ga dok govori, ne požurivati, a poticati ga valja kratkim pitanjima otvorenog tipa, primjerice Kako i Zašto)
3. *Poštujte dijete, pokažite mu da vam je važno* (dijete kojemu roditelji/odrasli posvećuju pažnju, čitaju mu i pričaju, dobiva poruku da je vrijedno napora i vremena odraslih)
4. *Čitajte djetetu na glas svaki dan* (za čitanje valja iskoristiti svaku priliku iz svakodnevnog života, jer učenje koje se događa u stvarnim životnim situacijama najbolje je učenje)
5. *Stvarajte rituale čitanja* (dijete treba stjecati naviku do postoji i posebno vrijeme za čitanje, kada se toj aktivnosti predaje u potpunosti)
6. *Čitajte s djetetom u svakoj prilici različite tekstove i poruke* (odrasli mogu sve brže i bolje od djeteta, ali od toga dijete nema koristi, valja imati strpljivosti za njegove pokušaje i pogreške)
7. *Čitajte i sami jer vi ste djetetu model* (dijete oponaša odrasle, posebice one koje voli i vjeruje im)
8. *Pišite i zapisujte pred djetetom* (svaki zapis u podsjetniku ili pisanje pisma koje dijete vidi, govori mu o vezi čitanja, pisanja, riječi i značenja u stvarnom životu)
9. *Ograničite vrijeme za gledanje TV i igranje računalnih igrica* (birani TV program valja gledati s djetetom, a ne pored njega, bez komunikacije i komentara)
10. *Darujte djetetu knjigu* (knjigu je dobro darovati u svakoj prilici jer će joj se dijete naučiti veseliti; valja pažljivo birati knjige, baš kao što se za dijete pažljivo bira hrana, odjeća, igračka...)

Kako i što čitati ili pričati djetetu

Postavlja se pitanje što je bolje, čitati ili pričati djetetu. Pričanje je obično znatno življe od čitanja jer se mijenja intonacija glasa, a odrasli koji priča više se usredotočuje na iskazivanje svojih osjećaja, pritom radi grimase, gestikulira, a sve to pričanje čini zanimljivijim za dijete. No, nije uvijek lako smisliti dobru priču koja će djetetu biti zanimljiva. Stoga mnogi odrasli radije posežu za slikovnicom. I čitanje priče iz slikovnice ima svojih prednosti, jer se dijete lakše koncentrira listajući slikovnicu, povezujući slike i tekst s onim što mu se govori. Slike koje gleda dok odrasli čita pridonose razumijevanju sadržaja. Dakle, i čitanje i pričanje imaju svojih prednosti pa je najbolje primijeniti oboje. Pritom je svakako važno što dijete više voli, čemu se više veseli i u čemu više i aktivnije sudjeluje. Važno je da i odraslom čitanje/pričanje bude ugodno iskustvo, dakle, neka u dogovoru s djetetom odabere što im više odgovara.

Čitanje i pričanje zahtijevaju i neka umijeća. Treba stvoriti ugodnu atmosferu i dati djetetu da znanja da je ono što će zajedno raditi roditelju/odraslom važno. Dok se djetetu koncentrirano čita (u tzv. ritualima čitanja kao što je odlazak na spavanje), valja isključiti sva ometanja i prekidanja sa strane jer ona mogu činiti nervoznim i dijete i odraslog. Valja prilagoditi glasnoću, ne čitati preglasno ili pretiho. Ritam mora biti nježan, bez naglih, agresivnih promjena, stanke su dobrodošle kako bi dijete imalo vremena za zamišljanje, pamćenje i preradu onoga što čuje. Promjene u intonaciji glasa moraju biti u skladu sa sadržajem priče jer će to pomoći djetetu da bolje razumije i intenzivnije doživljava ispričano ili pročitano. Dobro je ponoviti ono što se djeteta posebno dojmilo. Na pitanja koja dijete postavlja valja odgovoriti, najbolje je ako se odgovori ugradi u sam nastavak priče.

Slikovnicu valja držati tako da dijete može pratiti sadržaj.

Ako se u priči javljaju nepoznate riječi, dobro je dijete prije pripremiti na njih, objasniti ih u igri ili u realnom kontekstu i na slikama. Pojašnjenja i objašnjenja tijekom same priče mogu narušiti slijed i čaroliju priče.

Djeca često traže da im se bezbroj puta čita ista priča, to svakako treba činiti. Kad je priča pročitana ili ispričana valja potaknuti dijete na razgovor o njoj i druge raznovrsne aktivnosti (prepričavanje, crtanje, igra lutkama i sl.). Dobro je da djeca govore o svojim osjećajima vezanim uz priču, i ne valja ih siliti na

puko prepričavanje radnje. Sve to govori o potrebi da se pri čitanju i pričanju osluškuje dijete, njegove reakcije, osjećaji i interesi.

Pet koraka u da bi čitanje malom djetetu bilo ugodno:

- izabrati najbolje vrijeme (dobro raspoloženje, ne ometanje...)
- neka dijete dobro vidi slike i tekst (pokazujte slike i govorite što prirodnijim glasom); dajte i svoje komentare o slici (primjerice slikovnica s predmetima, slika lopte – izgovorite jasno "lopta" a zatim "Ja volim loptu jer ona skače", "Igrat ćemo se loptom u parku...")
- razgovarajte s djetetom i stvorite ugodnu atmosferu, milujte dijete i iskazujte mu ljubav
- promatrajte što dijete čini i kako se osjeća, dopustite mu da se igra s knjigom dok želi, kad ju stavlja u usta nemojte ga obeshrabriti kritikom nego uzmite knjigu i privucite mu pažnju na neku sliku i pričajte, prekinite kad vidite da mu je dosadno i odbojno
- listajte i čitajte slikovnice svaki dan, makar i samo nekoliko minuta, da bi se stvorili rituali čitanja.

Osim slikovnica čitati valja i sve druge dostupne materijale - dječje časopise, pisma, zapisane poruke ukućana, podsjetnike i sl. Svakodnevna okruženost raznim porukama koje dijete doživljava vizualno, neiscrpan su izvor za čitanje na ulici, u tramvaju, u čekaonici kod liječnika, u restoranu, u trgovini... Čitanjem takvih poruka dijete shvaća važnost jezika i pisanog teksta u prenošenju informacija. Čitati se mogu novinski naslovi, recepti za kuhanje, nazivi proizvoda koji se donose iz trgovine, upute za rukovanje aparatima, upute na igračkama i sl.

Nisu svaka slikovnica i priča za svaku dob djeteta

Slikovnica je prva djetetova knjiga i dugo će mu biti najdraža knjiga. No, nije za svu djecu svaka slikovnica zanimljiva i primjerena. Ona se treba mijenjati s djetetovim odrastanjem, onako kako se mijenjaju djetetova znanja, sposobnosti i interesi. Kako je slikovnica zapravo oslikana knjiga, upravo odnos teksta i ilustracija bit će važan kako dijete odrasta. Manjem djetetu trebaju slikovnice s više slika i malo teksta jer ono stječe informacije i uči gledajući slike i povezujući ih s onim što vidi u okolini. Starijem predškolskom djetetu tekst postaje sve važniji, a ilustracije više nemaju naglašenu informativnu ulogu, već ponajprije estetsku i doživljajnu. Slika više ne pomaže primarno shvaćanju teksta već obogaćuje doživljaj.

Slikovnice koje sadrže određenu priču – radnju dobro je čitati vrlo maloj djeci u prvoj godini života (dok dijete samo sluša glas odraslog), a zatim krajem druge godine kada dijete već razumije jednostavnije radnje i problemske situacije. Za djecu u drugoj polovini prve godine i u drugoj godini posebno su pogodne tzv. pojmovne slikovnice, bez teksta ili one u kojima se uz sliku određenog predmeta nalazi kratki opis ili zanimljivi, ritmični stihovi. Izrađene su od tkanine, spužve, plastificiranih materijala ili tvrdog kartona, urezane su i oblikovane prema nekom liku na slici, a mogu se slagati u razne oblike (kućice, vrtuljke, likove životinja, sklopive "harmonika" i "lepeza" oblike i sl.).

Slike na slikovnicama namijenjenim djeci najmlađe dobi ne smiju imati suviše detalje jer to odvlači pažnju djeteta, a nepotrebni detalji mogu mu dati krive informacije o pojmovima koje tek uči. Bolje su što vjernije slike ili fotografije. Zajedničko čitanje takvih slikovnica često se, naročito u prvoj godini djetetova života, svodi na pokazivanje slika, dijete prstom pokazuje sliku i pita što je to. Isto čini i odrasli. Upravo imenovanje tih pojmova, objašnjenje i prisjećanje istih stvari okolini (primjerice igračaka) pomoći će djetetu u razvoju mišljenja jer od realnog predmeta, preko igračke i slike stvara predodžbu o predmetu i kasnije pojam koji je osnova apstraktnog mišljenja. Kada dijete već u drugoj godini oponaša čitanje (lista i nerazumljivo govori) to je znak da je dijete ponašanje odraslog prenijelo u svoju igru i obogatilo simboličku igru koja je jedan od temelja razvoja apstraktnog mišljenja.

U trećoj i četvrtoj godini života slikovnice postaju složenije, priče govore o životinjama, zbivanjima u okolini, životu ljudi i djece i sadrže jednostavnije zaplete koji su prepoznatljivi i bliski djetetu. Dijete se počinje zanimati za radnje koje prikazuju različite postupke u određenim situacijama, počinje se razlikovati dobro od zla, poželjno od nepoželjnog.

U starijoj predškolskoj dobi djecu zanimaju složenije priče o ljudima i prirodi bliskih i dalekih krajeva, basne i bajke. Naravno, dobne granice nisu strogo određene. Za koje će slikovnice i priče ili pjesmice dijete biti zainteresirano ovisi i o bogatstvu iskustava koja ima, ne samo s čitanjem, pričanjem i slikovnicama nego i u svakodnevnom životu, posebice u igri.

Kako prepoznati dobre slikovnice

Slikovnice su komercijalni proizvod i često upravo tržište nameće kriterije koji nisu uvijek najbolji za dijete i njegov razvoj. Stoga valja obratiti pažnju na njihovu kvalitetu, posebice ako se kupuju. Naime, za slikovnice koje se posuđuju u dječjim knjižnicama mogu se dobiti informacije o njihovoj kvaliteti. Kvaliteta slikovnice procjenjuje se prema pedagoškim i estetskim kriterijima, a na njih utječu tekst, ilustracije, oprema i njihova usklađenost.

Tekst treba biti prilagođen djetetovoj sposobnosti razumijevanja poruke koju prenosi, zanimljiv, smislen, pisan jasnim i pravilnim jezikom. **Ilustracije** trebaju biti skladnih boja i estetski vrijedne, realne kad pojašnjavaju pojmove, a maštovite kad obogaćuju doživljaj. Važno je i pitanje kakve poruke djetetu prenose, primjerice o stereotipima (primjerice spolnim).

I **oprema** je važna. Slikovnica treba biti čvrsta, otporna na habanje, bez oštrih dijelova kartona, a slova jasna i dovoljno velika za percipiranje i čitanje. Za djecu u prvim godinama života važno je da je boja na slikovnicama postojana i neotrova jer djeca te dobi ispituju svijet i opipom, a slikovnice često "proučavaju" stavljajući ih u usta.

Kako najjednostavnije prepoznati dobru slikovnicu?

Kod dobrih slikovnica u pravilu su imena autora, ilustratora i drugih stručnjaka koji su sudjelovali u njihovu nastajanju, navedena na naslovnici, dok su anonimne slikovnice često znak da se radi o manje vrijednom, lošem djelu, uz kojeg ne stoje podaci o autorskoj odgovornosti. Posebno kvalitetne slikovnice koje se posljednjih godina pojavljuju i na našem tržištu (često se nazivaju "problemske slikovnice", a govore o svakodnevnom životu i problemima na vrlo suptilan način), često su djelo cijelih autorskih timova koji uz autora teksta i ilustratora uključuju i psihologe, pedagoge, pedijatre, psihoterapeute...

Autor teksta
mr. sc. Ivanka Stričević

Dopušteno je kopirati ili koristiti dijelove teksta, uz navođenje izvora.

Saznajte više o čitanju i čitanju djeci:

APEL, Kenn. Jezik i govor od rođenja do šeste godine: od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti - potpuni vodič za roditelje i odgojitelje. Lekenik: Ostvarenje, 2004.

ČUDINA-Obradović, Mira. Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja u djece od 3. do 10. god. života. Zagreb, Školska knjiga, 1995.

DRYDEN, Gordon. Revolucija u učenju: kako promijeniti način na koji svijet uči. Zagreb: Educa, 2001.